

УДК 349.6(477):574.4-027.36

DOI <https://doi.org/10.37687/2413-7189.2020.2.1>

Анісімова Г.В.,

доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри екологічного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0000-0003-0579-7007

Донець О.В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри екологічного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0000-0001-7716-4933

ЕКОСИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ВІДНОВЛЕННЯ (ВІДТВОРЕННЯ) ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ ТА КОМПЛЕКСІВ ЯК ОСНОВА СУЧАСНОГО КОНЦЕПТУ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

ECOSYSTEM APPROACH TO RESTORATION (REPRODUCTION) OF NATURAL RESOURCES AND COMPLEXES AS THE BASIS OF THE MODERN CONCEPT OF NATIONAL ENVIRONMENTAL POLICY

У статті проаналізовано приписи національного екологічного законодавства у сфері забезпечення відновлення (відтворення) природних ресурсів та комплексів, їх охорони й еколого збалансованого використання. Визначено напрями формування державної екологічної політики в контексті відновлення екологічно забруднених територій, охорони і відтворення природних ресурсів, дотримання вимог екологічної безпеки населення й територій, збереження біологічного й ландшафтного різноманіття. Розглянуто суспільні правовідносини з відновлення (відтворення) природних ресурсів та комплексів з позиції екосистемного підходу, запропоновано його впровадження під час подальшої систематизації екологічного законодавства в умовах євроінтеграції і сталого розвитку, а також викладено власне бачення шляхів вирішення цієї проблеми.

У роботі досліджено теоретико-правові аспекти правової категорії «природно-ресурсний потенціал України» як основи її економічного розвитку, важливий елемент ресурсного потенціалу, динамічна категорія, що змінюється під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів. Аргументовано, що пріоритетним напрямом державної політики має бути запровадження інноваційної моделі економічного розвитку країни, бо конкурентоспроможність держави визначається не лише забезпеченістю природними ресурсами, а й ефективністю їх використання в економічному секторі й можливість їх відновлення (відтворення).

Крім того, завдяки комплексному підходу до вивчення зазначеної проблеми доведено, що подальша систематизація екологічного законодавства сприятиме подоланню суперечностей, колізій і заповненню прогалів у чинному вітчизняному екологічному законодавстві, а також сформульовано пропозиції з його удосконалення. Зроблено висновок, що ключовим завданням нашої країни в умовах євроінтеграції є створення цілісної, логічно узгодженої національної екологічної політики задля підвищення природно-ресурсного потенціалу.

Ключові слова: екологічне право, екологічне законодавство, правовідносини в галузі відновлення (відтворення) природних ресурсів та комплексів, національна екологічна політика, екосистемний підхід до відновлення (відтворення) природних ресурсів та комплексів, природно-ресурсний потенціал.

The article analyzes the requirements of national environmental legislation in the field of restoration (reproduction) of natural resources and complexes, their protection and environmentally sustainable use. The directions of formation of the state environmental policy in the context of restoration of ecologically polluted territories are defined, as well as protection and reproduction of natural resources, observance of requirements of ecological security of the population and territories, preservation of biological and landscape diversity. The authors conduct the review of the public legal relations on restoration (reproduction) of natural resources and complexes from the standpoint of ecosystem approach, suggest its introduction at the further systematization of the environmental legislation in the conditions of European integration and sustainable development, and also provide their own vision of ways to solve this issue.

The study of the theoretical and legal aspects of the legal category "natural resource potential of Ukraine" as the basis of its economic development, an important element of resource potential, and a dynamic category that changes under the influence of internal and external factors is carried out. It is reasoned that the priority of public policy should be the introduction of an innovative model of economic development of the country, because the competitiveness of the state is determined not only by the availability of natural resources, but also the efficiency of their use in the economic sector.

In addition, due to a comprehensive approach to the study of this issue, it is proved that further systematization of environmental legislation will help overcome contradictions, conflicts of laws and fill gaps in the current domestic

environmental legislation, as well as suggestions for its improvement are formulated. It is concluded that the key task of our country is the creation of a holistic, logically consistent national environmental policy to increase natural resource potential.

Key words: *environmental law, environmental legislation, legal relations in the sphere of restoration (reproduction) of natural resources and complexes, national environmental policy, ecosystem approach to restoration (reproduction) of natural resources and complexes, natural resource potential.*

Постановка проблеми та актуальність теми.

Зараз особливої актуальності набувають не тільки питання правового забезпечення збереження й раціонального, еколого збалансованого використання природних ресурсів та комплексів, а й відновлення екосистем, збереження природно-ресурсного потенціалу. В Україні, яка прагне стати однією з провідних і успішних європейських країн і робить для цього багато, економічний прогрес, особливо це стало помітно останнім часом, супроводжується такими негативними процесами, як незбалансоване використання природних ресурсів та комплексів, недостатня увага до проблем відновлення (відтворення) екосистем, вирішення яких для цивілізованого світу є першочерговим, що, звісно, унеможливає як швидке досягнення сталого розвитку нашої країни, так і одночасне задоволення зростаючих матеріальних і духовних потреб населення. Крім того, намагаючись домогтися високих темпів зростання економіки, варто пам'ятати про необхідність забезпечувати екологічно безпечне господарювання й збалансоване використання природно-ресурсного потенціалу. Разом із тим унаслідок соціального й економічного розвитку збільшується навантаження на довкілля, що зумовлює його зміни. Так, за Інформаційно-аналітичною довідкою про виникнення надзвичайних ситуацій в Україні упродовж I півріччя 2020 року їх зареєстровано 49 [3]. Маємо: а) 15 491 випадок загорання, що знищило 17 914 га екосистем¹; б) масове засихання й загибель посівів через посухи на території Одеської області²; ускладнення погодних умов, випадання значних опадів у вигляді дощу на території Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Тернопільської та Чернівецької областей у період з 12 по 24 червня 2020 року, що призвело до різких підйомів рівнів води в басейнах річок, ускладнення паводкової обстановки та підтоплення 349 населених пунктів³; в) втрату пасічниками кожної весни близько 46 тисяч

бджолосімей (у цьому році найбільше постраждали Полтавська, Рівненська й Чернігівська області); г) значне зменшення біорізноманіття (станом на квітень 2019 року до Червоної книги України занесено 1 369 видів (543 види тварин і 826 видів рослинного світу). Для порівняння: хребетних тварин у ній налічується 245 видів, а у виданні 1980-го – лише 85 видів таких тварин) тощо. Можемо констатувати, що однією з найгостріших екологічних проблем України слід визнати прискорення темпів як порушення сталості екосистем, так і їх фактичного знищення, що зумовлює необхідність використання екосистемного підходу під час розроблення еколого-правового забезпечення відновлення (відтворення) природних ресурсів та комплексів і збереження природно-ресурсного потенціалу України.

З огляду на наведе сучасним концептом формування національної екологічної політики має стати відмова від підпорядкованості екологічних пріоритетів економічній доцільності, подолання дисбалансів в економічній, соціальній, екологічних сферах, зниження і взяття під контроль соціально-економічних факторів і видів діяльності, що посилюють навантаження на довкілля, а також «впровадження принципу чистого прибутку, щоб повернути природі більше, ніж потрібно» [17].

Мега дослідження – аналіз чинного екологічного законодавства у сфері забезпечення відновлення (відтворення) природних ресурсів та комплексів, збереження й раціонального використання біологічного різноманіття й екосистем, а також окреслення перспективних напрямів формування державної екологічної політики щодо збереження природно-ресурсного потенціалу України, визначення шляхів подальшої систематизації екологічного законодавства в умовах євроінтеграції й сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Беручи до уваги тему публікації, теоретичною основою цього дослідження стали загальноекономічні

¹ Наприклад, лісова пожежа, що виникла 3 квітня 2020 року поблизу с. Звездаль Народицького району на території Народицького й Кліщівського лісництв ДП «Народицький спецлісгосп» Житомирської області, у подальшому поширилася на території Народицького, Давидківського, Кліщівського лісництв Народицького району Житомирської області й Денисовецького, Дитятківського, Корогодського, Котовського, Луб'янського й Паришівського лісництв Зони відчуження і безумовного (обов'язкового) відселення. За інформацією Міністерства енергетики та захисту довкілля України надзвичайною ситуацією завдано збитків обсягом понад 590 млн гривень. Лісова пожежа, що виникла 16 квітня 2020 року на території Бережестського лісництва Овруцького ДЛГ Житомирської області, внаслідок складних погодних умов (сильного вітру 20–25 м/с) поширилася на територію 8 лісових господарств області. За інформацією Житомирської ОДА надзвичайною ситуацією завдано збитків на суму понад 700 млн гривень.

² За інформацією Одеської облдержадміністрації (лист від 30.06.2020 № 1/01-39/4696/2-20) за попередніми розрахунками 1 311 господарств області зазнали збитків на суму 6 649,88 млн грн внаслідок загибелі сільськогосподарських культур на площі 498 662,54 га

³ Підтоплено понад 14,3 тис. будинків, затоплено понад 22,4 тис. присадибних ділянок, пошкоджено 3,5 тис. господарських споруд, зруйновано й пошкоджено понад 940 км автодоріг, понад 140 км берегоукріплень, понад 20 км дамб і понад 300 мостів.

праці, теоретичні й науково-методологічні напрацювання вітчизняних і зарубіжних учених із екологічного права і суміжних правових наук. Зокрема, науково-теоретичні концепти забезпечення збереження й раціонального використання біологічного різноманіття й екосистем розкрито у працях таких українських правознавців, як В.І. Андрейцев, Г.І. Балюк, Н.С. Гавриш, А.П. Гетьман, М.А. Дейнега, Т.В. Єрмолаєва, В.М. Єрмоленко, І.І. Каракаш, В.В. Костицький, М.В. Краснова, П.Ф. Кулинич, Т.В. Лісова, Н.Р. Малишева, В.Л. Мунтян, В.В. Носік, В.Д. Сидор, Ю.С. Шемшученко, М.В. Шульга та інші. Попри велику кількість публікацій з цього питання, проблеми відновлення (відтворення) природних ресурсів та комплексів наразі не повною мірою висвітлені в науці. Сказане пояснюється тим, що роботи вчених були присвячені вирішенню чітко окреслених наукових завдань, а питання відновлення (відтворення) природних ресурсів та комплексів, збереження природно-ресурсного потенціалу України розглядалися в них побічно, опосередковано. Не применшуючи значення й наукової цінності публікацій вказаних науковців, вкажемо, що в сучасних євроінтеграційних умовах ця проблематика потребує подальшого комплексного вивчення й осмислення з огляду на її як доктринальну важливість, так і значущість для практики.

Виклад основного матеріалу. Приступаючи до висвітлення питання, передусім вкажемо, що природно-ресурсний потенціал України – це основа її економічного розвитку, важливий елемент ресурсного потенціалу, складниками якого, крім іншого, є виробничий, матеріально-технічний, трудовий, фінансовий, інвестиційний, інформаційний, соціальний, ринковий, інфраструктурний та інші. Так, із загального обсягу природно-ресурсного потенціалу України, за оцінками економістів, 44,4% припадає на земельні ресурси, 28,3% – на мінеральні, 13,1% – водні, 9,5% – рекреаційні, 4,2% – лісові, 0,5% – біологічні [11]. Загальновідомо, що у світовому вимірі мінерально-сировинна база нашої країни достатньо велика. Наприклад, за показником запасів нафти з газоконденсатом Україна посідає третє місце в Європі, поступаючись лише Великій Британії та Норвегії. Також наша держава володіє немалими підтвердженими запасами кам'яного вугілля і входить до першої п'ятірки країн світу (після Китаю, США, Індії та Росії), а за загальними запасами залізної руди Україна взагалі посіла 1 місце, маючи 16% світового запасу. Проте ресурсний потенціал загалом – категорія динамічна і змінюється під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів. Враховуючи це, а також беручи до уваги сучасні тенденції, пріоритетним напрямом внутрішньої політики має стати запровадження інноваційної моделі економічного розвитку, бо конкурентоспроможність держави визначається не тільки забезпеченістю природними ресурсами, а

й ефективністю їх використання в економічному секторі, можливістю їх відтворення. Виходячи з наведеного, природно-ресурсний потенціал доцільно розглядати як сукупність природних ресурсів та умов, які властиві певній території. Крім того, він є багатокomпонентною структурою, до якої належать такі групи: мінеральні (паливно-енергетичні й металеві корисні копалини, нерудна сировина, сировина для металургійної промисловості, гірничо-хімічна сировина, будматеріали), водні (поверхневі, підземні води), земельні, лісові, фауністичні (мисливські, рибні та інші ресурси), природно-рекреаційні. Науковці виокремлюють такі складники природно-ресурсного потенціалу: (а) земельні; (б) мінерально-сировинні; (в) водні; (г) природно-рекреаційні; (д) флористичні; (ж) фауністичні ресурси.

З огляду на сказане додамо, що з 01.01.2020 р. набув чинності Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», в якому визначено вектори реформування сучасного екологічного законодавства. Як відомо, нині ставлення до закріплених у ній засад сучасної державної екологічної політики неоднозначне (а в деяких випадках майже негативне). Пояснюється це тим, що її цілі й вектори зовсім не враховують реальних потреб у відновленні (відтворенні) природних ресурсів та комплексів, проблем їх правового забезпечення. На жаль, цей Закон, що вважається документом довгострокового державного планування, також залишається прикладом непослідовного, двозначного, декларативного й алогічного використання термінів. Звернемо увагу хоча б на мету державної екологічної політики, якою, згідно з приписами Закону, визнано досягнення «доброго стану довкілля» шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку України задля забезпечення конституційного права кожного громадянина України на «чисте та безпечне довкілля», впровадження збалансованого природокористування і збереження й відновлення природних екосистем. Викликають певне здивування й правові конструкції, точніше, логічність їх побудови, що застосовуються під час встановлення основних засад державної екологічної політики: «сприяння збалансованому (сталому) розвитку шляхом досягнення збалансованості складників розвитку (економічної, екологічної, соціальної), орієнтування на пріоритет збалансованого (сталого) розвитку, а також декларативно закріплена стратегічна мета – формування в суспільстві екологічних цінностей» [1, с. 563].

Додатково відзначимо, що відповідно до Постанови Верховної Ради України (від 18.09.2019 р.) 27 листопада 2019 року відбулися парламентські слухання на тему «Пріоритети екологічної політики Верховної Ради України на наступні п'ять років» за участю представників центральних і місцевих

органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, наукових установ, на яких оприлюднено пропозиції Кабінету Міністрів України і Міністерства енергетики та захисту довкілля України (листи від 28.10.2019 № 23973/0/2-19 та № 5/4-10/11699-19). Йдеться передусім про подання на розгляд Верховної Ради України низки проєктів законів України, в яких пропонується вжиття термінових заходів з урахуванням процесів глобалізації та суспільних трансформацій. Зокрема, висловлено пропозицію прийняти такі закони: «Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів»; «Про озоноруйнівні речовини та фторовані парникові гази»; «Про ратифікацію Кігалійської поправки до Монреальського протоколу»; «Про управління відходами»; «Про хімічну безпеку»; «Про ратифікацію Нагойського протоколу про доступ до генетичних ресурсів та справедливий і рівноправний розподіл вигід від їхнього використання до Конвенції про біологічне різноманіття»; «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» (у новій редакції); «Про ратифікацію Нагойсько-Куала-Лумпурського додаткового протоколу про відповідальність і відшкодування до Картахенського протоколу про біобезпеку»; «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення природоохоронного законодавства»; а також нову редакцію Кодексу України про надра тощо.

Маємо констатувати, що протягом року ухвалено такі закони України: «Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів» [6]; «Про регулювання господарської діяльності з озоноруйнівними речовинами та фторованими парниковими газами» [10]; «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» (остання редакція відбудеться 16.10.2020) [5] тощо. Крім того, безпрецедентним слід визнати ухвалення Урядом 23 вересня 2020 року відразу 21 нормативно-правового акта у сфері охорони навколишнього природного середовища, як-от: проєкт Закону України «Про запобігання, зменшення та контроль промислового забруднення», що імплементує більшість положень директиви 2010/75/ЄС і передбачає впровадження інтегрованого дозволу для великих підприємств, які є найбільшими забруднювачами довкілля. Це, зокрема, підприємства у сфері енергетики, виробництва й обробки металів, переробки, мінеральної сировини, хімічної промисловості тощо. Також Кабінет Міністрів України погодив три нормативно-правових акти щодо запуску системи моніторингу, звітності й верифікації викидів парникових газів, які сприятимуть посиленню контролю за звітністю підприємств у сфері викидів парникових газів, і схвалив два нормативно-правових акти, що

стосуються використання надр, а саме «Про затвердження Порядку проведення аукціонів із продажу спеціальних дозволів на користування надрами та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» й окремий документ, яким змінено правовий механізм визначення початкової ціни продажу на аукціоні спеціального дозволу на право користування надрами [13]. У той же час сучасні інтеграційні й глобалізаційні процеси, установлення нового міжнародного екологічного правопорядку й створення єдиного еколого-правового простору – це не лише збільшення кількості ратифікованих угод екологічної спрямованості, ухвалених нормативно-правових актів як на загальноєвропейському, так і на національному рівні, а й, і це головне, забезпечення дієвості й якості вітчизняної системи екологічного права й законодавства, які поки що не можна визнати досконалими.

Загалом на території незалежної України загальні вимоги до відновлення (відтворення) природних ресурсів та комплексів закріплено в усіх основних природоресурсних законодавчих актах. Так, у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 р. № 1264-XII [9] серед основних завдань законодавства про охорону навколишнього природного середовища означено регулювання відносин у сфері відтворення природних ресурсів, а в Постанові Верховної Ради України «Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» від 05.03.1998 р. № 188/98-ВР [8] (далі – Постанова № 188/98-ВР) наголошено на взаємозалежності між кризовою екологічною ситуацією і нехтуванням об'єктивними законами розвитку, відтворенням природно-ресурсного комплексу нашої держави.

Однак кількість не перейшла в якість, бо, попри наявність значного масиву документів і праць науковців з окресленої проблеми, єдиного підходу до розуміння сутності відновлення (відтворення) природних ресурсів та комплексів так і не сформовано ані в правовому полі нашої держави, ані в доктрині екологічного права. Особливої актуальності при цьому набуває питання співвідношення таких понять, як «відтворення» і «відновлення» природних ресурсів та комплексів, які не тільки використовуються інколи з різним смисловим навантаженням, а й поглинають одне одного. Так, у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» правова конструкція «відтворення природних ресурсів» вживається 32 рази, а «відновлення» – лише 2, а саме під час визначення гарантій із забезпечення екологічних прав громадян (п. «а» ч. 1 ст. 10) й особливостей застосування цивільної відповідальності (ч. 2 ст. 69), коли йдеться про, по-перше, «відновлення здоров'я, якості навколишнього природного середовища», по-друге, «відтворення природних

ресурсів до стану, придатного для використання за цільовим призначенням».

Зовсім інший підхід до цих понять простежується в Постанові № 188/98-ВР, в якій вони використовуються як єдиний синонімічний ряд (майже ототожненні). Наприклад, у ст. 8 закріплено таке положення: «Екологічне оздоровлення басейну Дніпра є одним з найважливіших пріоритетів державної політики у галузі охорони та відтворення водних ресурсів». У ст. 18 міститься така теза «...відтворення земельних, водних, біологічних, зокрема, рибних та лісових, мінерально-сировинних та інших природних ресурсів», а у ч. 5 ст. 27 – «важливою умовою реалізації політики раціонального використання та відновлення водних ресурсів та екосистем на найближчі роки є...» тощо.

Також під час аналізу законодавства зустрічаються випадки, коли одне з цих понять за своєю сутністю та змістом ширше і охоплює інше. Так, у Законі України «Про рослинний світ» 09.04.1999 р. закріплено, що відтворення природних рослинних ресурсів здійснюється власниками та користувачами (у тому числі орендарями) земельних ділянок, на яких знаходяться об'єкти рослинного світу, визначає також і способи відтворення, а саме шляхом забезпечення сприяння природному відновленню рослинного покриву. У Лісовому кодексі України, з одного боку, зафіксовано, що відтворення лісів здійснюється шляхом їх відновлення та лісорозведення (ст. 79), тобто в цьому разі поняття «відтворення» ширше, а «відновлення» виступає способом відтворення, а з іншого – вони ставляться в певному сенсі в один ряд, наприклад, під час визначення змісту лісовпорядкування (ст. 46).

У Земельному кодексі України 2001 року також використовуються поняття «відтворення», «відновлення». Так, згідно зі ст. 163 завданнями охорони земель є забезпечення збереження й відтворення земельних ресурсів, екологічної цінності природних і набутих якостей земель. У той же час зміст рекультивації земель розкривається через «відновлення» ґрунтового покриву (ст. 166), а згідно з ч. 3 ст. 152 захист прав громадян та юридичних осіб на земельні ділянки здійснюється шляхом відновлення стану земельної ділянки, який існував до порушення прав.

Прикладів подібної неузгодженості підходів чинного законодавства до розуміння й співвідношення правових конструкцій «відновлення» і «відтворення» природних ресурсів та комплексів можна навести багато, що свідчить про доцільність розроблення нової Концепції відновлення природних ресурсів та комплексів України і внесення відповідних змін до наявної нормативної бази з метою усунення дефектів правового регулювання в означеній сфері [4, с. 120–122].

З огляду на наведене можемо констатувати, що, попри наявність, розроблення й прийняття великої

кількість нормативно-правових актів, досі залишаються законодавчо неврегульованими питання забезпечення збереження й раціонального використання біологічного різноманіття й екосистем, а також відновлення (відтворення) природних ресурсів та комплексів, збереження природно-ресурсного потенціалу України в умовах євроінтеграційних процесів. Як наслідок, рівень обізнаності громадян і усвідомлення ними зв'язку й залежності власного здоров'я від стану екосистем низький. Звісно, враховуючи все це, наука екологічного права й законодавство в сучасних умовах, коли політика України зорієнтована на європейський вектор свого розвитку, як зазначає А.П. Гетьман, посідають одне з головних місць у суспільному житті людини, оскільки саме вчені і законодавець у змозі навести лад і вирішити питання, закріпивши однакове і загальноприйняте трактування понять, що розглядаються. Це повністю відповідає положенням Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і перетворенням в економіці українського суспільства, що почалися після її підписання, бо вони спонукають до прийняття сучасних інноваційних рішень із метою подальшого розвитку еколого-правової науки, її впливу на законотворчу діяльність і юридичну практику, модернізацію юридичної освіти й формування новітніх наукових правових шкіл [2, с. 4].

У контексті сказаного вбачається за доцільне додати, що ідеї «активізації захисту та відновлення природи» і «повернення природи у наше життя» є одними з центральних у Стратегії ЄС щодо біорізноманіття на 2030 рік, а «захист та відновлення біорізноманіття та добре функціонуючих екосистем є ключовим фактором для підвищення стійкості та запобігання появі та розповсюдженню майбутніх хвороб, оскільки здоров'я та стійкість суспільства залежать від надання природі необхідного простору, задля чого слід активізувати захист і відновлення природи». Фінальним акордом у усвідомленні необхідності відновлення екосистем в ЄС стало проголошення «розробки амбіційного Плану відновлення природи ЄС», за яким загальносвітові цілі щодо біорізноманіття на 2050 рік, відповідно до Порядку денного ООН зі сталого розвитку до 2030 року й бачення «життя в гармонії з природою», полягають у тому, щоб до 2050 року всі світові екосистеми були відновлені, стійкі та належним чином захищені [17]. На превеликий жаль, поки що наведені цілі не знайшли свого відображення в державній екологічній політиці й екологічному законодавстві України. Разом із тим в умовах сьогодення державна екологічна політика має формуватися виходячи з того, що основними орієнтирами визнаються відновлення екологічно забруднених територій, охорона й відтворення природних ресурсів та комплексів, дотримання вимог екологічної безпеки населення й територій, збереження біологічного й ландшафтного різноманіття. Зараз

метою державної екологічної політики проголошено досягнення доброго стану довкілля (на наш погляд, дуже вона декларативна) шляхом впровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку України задля забезпечення конституційного права кожного громадянина України на безпечне довкілля, впровадження збалансованого природокористування і збереження й відновлення природних екосистем [7].

Вважаємо, що ключовим постулатом екологічного законодавства й політики мають стати саме відновлення (відтворення) природних ресурсів та комплексів задля збереження природно-ресурсного потенціалу України, оскільки втрата біорізноманіття, виснаження й руйнування екосистем – одна з найбільших загроз для людства загалом й українського народу зокрема, бо несуть небезпеку основам економіки нашої держави. Цілком виправданим і логічним видається те, що останнє десятиліття у світі лунають непоодинокі заклики розвивати зелену економіку й концепції зеленого зростання, окремі елементи яких поступово впроваджуються в національне екологічне законодавство, хоча вирішення питань протидії ресурсоемній господарській діяльності залишається актуальним. Останнє пояснюється тим, що в Україні в більшості випадків сприймають зі скептицизмом таке явище, як зелена економіка, оскільки на 100% впевнені, що економіка й екологія мають різноспрямовані вектори. Переконані, що екологізація господарювання – це крок до досягнення гармонійної взаємодії суспільства і природи в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь.

Вбачається за доцільне додати, що збереження біорізноманіття має потенційні прямі економічні вигоди для багатьох галузей економіки. Так, фахівцями доведено, що для ЄС збереження й відтворення морських запасів може збільшити щорічний прибуток промисловості морепродуктів у понад 49 млрд євро, тоді як захист прибережних водно-болотних угідь дасть змогу заощадити страховій галузі близько 50 млрд євро щороку за рахунок зменшення збитків від повеней [15]. Крім того, інвестиції в природний капітал, включаючи відновлення середовищ існування і сприятливе для клімату сільське господарство, визнано однією з п'яти найважливіших політик відновлення бюджету, які пропонують високі економічні мультиплікатори й позитивний вплив на клімат [6]. Саме відсутність в державній екологічній політиці вектора на екосистемне відновлення (відтворення) природних ресурсів та комплексів сприяла тому, що Україна в рейтингу інвестиційної привабливості посідає 64-те місце [14]. Наша країна програє таким країнам, як Руанда (38-ме місце), Кенія (56-те місце) і навіть Косово (57-ме місце). З огляду на це потрібно корегувати національні вектори економічного розвитку, оскільки витрати за «бездіяльність» в екологічній галузі високі. До того ж втрата

біорізноманіття призводить до зниження врожайності сільськогосподарських культур, збільшення витрат на ліквідацію наслідків від повеней та інших катастроф, а також порушення засад національної безпеки та її складника – екологічної безпеки населення й території.

Відзначимо, що у «Стратегії національної безпеки України. Безпека людини – безпека держави», затвердженій Указом Президента від 14.09.2020 р. № 392/2020 [12], серед пріоритетів визначено саме забезпечення екологічної безпеки, створення безпечних умов життєдіяльності людини, зокрема, на територіях, що постраждали внаслідок бойових дій, планується розбудова ефективної системи цивільного захисту. У вказаному нормативно-правовому акті наголошується, що погіршуються середовище життєдіяльності, якість повітря, питної води, продуктів харчування, а це своєю чергою впливає на життя й здоров'я людей. Крім того, має місце нераціональне використання природних ресурсів, деградація лісів, водних басейнів, сільськогосподарських угідь, неефективною є й система поводження з побутовими і промисловими відходами. До цього варто додати й те, що можливості адаптації економіки, систем життєзабезпечення і цивільного захисту до зміни клімату є недостатніми, а також те, що зберігається негативний вплив триваючих бойових дій на територіях окремих районів Донецької і Луганської областей і наслідків Чорнобильської катастрофи на екологію і здоров'я людей.

З огляду на це в документі наголошено на необхідності створення умов для підтримання екологічної рівноваги на території України, модернізації комунальної інфраструктури, посилення охорони навколишнього природного середовища, упровадження новітньої системи поводження з відходами і скорочення промислових викидів, забезпечення ефективного використання природних ресурсів, захисті лісів і водойм, розвитку заповідного фонду, запобігання виникненню негативних наслідків надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру та їх усунення. Важливо, що закріплено положення, що Стратегія національної безпеки є базисом для розроблення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до змін клімату, яка має бути розроблена протягом шістьох місяців. Зауважимо, що під час опрацювання останньої в її основу доцільно покласти вимоги щодо екосистемного відновлення (відтворення) природних ресурсів та комплексів, збереження природно-ресурсного потенціалу, що сприятиме формуванню дієвого правового механізму їх забезпечення. Особливу увагу слід приділити екологізації й узгодженості Стратегій людського розвитку, економічної, енергетичної, продовольчої безпеки зі Стратегією екологічної безпеки та адаптації до змін клімату.

Висновки. З огляду на наведені міркування можемо зробити наступні висновки й узагальнення.

По-перше, природно-ресурсний потенціал розглядається як багатокомпонентна структура, сукупність природних ресурсів та умов, які властиві певній території. По-друге, введення в науковий обіг правової категорії «природно-ресурсний потенціал» має сприяти подальшому розвитку еколого-правової доктрини и законодавства. По-третє, ключовим постулатом екологічного законодавства й політики має стати саме відновлення (відтворення) природних ресурсів та комплексів задля збереження й охорони природно-ресурсного потенціалу України, найбільш ефективними заходами їх забезпечення є стратегічна екологічна оцінка, оцінка впливу на довкілля, комплексний моніторинг стану навколишнього природного середовища, державний контроль

тощо. Доцільно також звернути увагу на вдосконалення законодавчих засад й механізму правового регулювання відновлення (відтворення) природних ресурсів та комплексів. По-четверте, існує нагальна необхідність у розробці проекту «Концепції відновлення природних ресурсів та комплексів України» і внесення відповідних змін до чинних нормативно-правових актів з метою усунення дефектів правового регулювання в зазначеній сфері, приведення їх приписів у відповідність до європейського вимог. Врегулювання питання відновлення (відтворення) природних ресурсів та комплексів в процесі їх використання на дозвільних і договірних засадах в подальшому мають стати предметом вивчення і ґрунтовних наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Анісімова Г.В. Теоретичні засади розвитку екологічного законодавства в контексті природно-правової доктрини : монографія. Харків : Право, 2019. 672 с.
2. Гетьман А.П. Доктрина екологічного права та законодавства України: монографія. Харків : ТОВ «Оберіг», 2019. 336 с. (Харківська наукова школа екологічного права).
3. Державна служба з надзвичайних ситуацій : офіц. веб-портал. URL : <https://www.dsns.gov.ua/ua/Dovidka-zakvartal/110733.html> (дата звернення: 21.09.2020).
4. Донець О.В. Відтворення природних ресурсів та комплексів як засіб забезпечення права на безпечне довкілля. *Еколого-правовий статус людини і громадянина: ретроспективний та перспективний погляди*: зб. матеріалів Міжн. наук.-практ. конференції (м. Київ, 31 травня 2019 року) / КНУ імені Тараса Шевченка, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; за заг. ред. Красної М.В., Коваленко Т.О. Чернівці : Кондратьєв А.В., 2019. С. 120–122.
5. Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів: Закон України від 31.05.2007 № 1103-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1103-16#Text> (дата звернення: 21.09.2020).
6. Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів: Закон України від 12.12.2019 р. № 377-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/377-20#Text> (дата звернення: 20.09.2020).
7. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19> (дата звернення: 20.09.2020).
8. Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки: Постанова Верховної Ради України від 05.03.1998 р. 188/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.09.2020).
9. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 22.09.2020).
10. Про регулювання господарської діяльності з озоноруйнівними речовинами та фторованими парниковими газами : Закон України від 12.12.2019 р. № 376-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-20#Text> (дата звернення: 20.09.2020).
11. Руденко В.П., Руденко С.В. Оцінка міри своєрідності (унікальності) структури природно-ресурсного потенціалу природних регіонів України. URL: http://ukrgeojournal.org.ua/sites/default/files/UGJ_2015_1_27-32.pdf (дата звернення: 19.09.2020).
12. Стратегії національної безпеки України. Безпека людини – безпека держави: Указ Президента від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020?find=1&text=%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE#w1_1 (дата звернення: 20.09.2020).
13. Сьогодні Уряд схвалив на своєму засіданні 21 нормативно-правовий акт у сфері охорони навколишнього природного середовища. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України: офіц. портал. URL: <https://mepr.gov.ua/news/35945.html> (дата звернення: 22.09.2020).
14. Україна піднялася одразу на 7 пунктів в рейтингу Doing Business-2020 та посіла 64-те місце серед 190 країн. Департамент інформації та комунікацій з громадськістю Секретаріату Кабінету Міністрів України, опубліковано 24 жовтня 2019 року о 05:01 URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-pidnyalasya-odrazu-na-7-punktiv-v-rejtingu-doing-business-2020-ta-posila-64-misce-sered-190-krayin> (дата звернення: 20.09.2020).
15. Edward B. Barbier, Joanne C. Burgess, Thomas J. Dean How to pay for saving biodiversity URL: <https://science.sciencemag.org/content/360/6388/486> (дата звернення: 22.09.2020).
16. Cameron Hepburn, Brian O’Callaghan, Nicholas Stern, Joseph Stiglitz, Dimitri Zenghelis. Will COVID-19 fiscal recovery packages accelerate or retard progress on climate change? Робочий документ Шмітської школи 20-02, 2020. URL: <https://academic.oup.com/oxrep/advance-article/doi/10.1093/oxrep/gra015/5832003> (дата звернення: 22.09.2020).
17. EU Biodiversity Strategy for 2030. Communication from the commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Brussels, 20.5.2020 COM(2020) 380 final URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1590574123338&uri=CELEX%3A52020DC0380&fbclid=IwAR25Q675h9Me-8IMviTC2DUXeukjk4COKwA4Wn7km5itmY08hlAQGPLy-5s> (дата звернення: 22.09.2020).